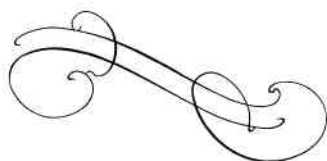

Andrei EȘANU, Valentina EȘANU

CANTEMIRIANA

NOI CONTRIBUȚII

Chișinău, 2021

SUMAR

Cuvânt înainte	5
----------------------	---

I. ACTIVITĂȚI MILITARO-POLITICE

1. Domnia lui Dimitrie Cantemir (1710-1711): răsăpantie de drumuri în istoria Țării Moldovei între Semilună și Cruce	9
2. Întrevederile lui Dimitrie Cantemir cu Petru cel Mare la Iași și Semeni	18
3. Димитрий Кантемир в Персидском походе Петра I-го (1722-1723) ...	32

II. INTERPRETĂRI

4. Cantemiriana: două precizări necesare	73
5. Interese heraldice la Dimitrie Cantemir	83
6. Valențe instructiv-educative în „Vita Constantini Cantemyrii ... ” de Dimitrie Cantemir	90
7. Influență cantemiriană într-un Hronograf moldav din a doua jum. a sec. al XVIII-lea?	96
8. Dimitrie Cantemir cu privire la paternitatea și valoarea informativă a „Hronicului lui Ureche vornicul”	100

III. RECEPTAREA OPERELOR CANTEMIRIENE ÎN CULTURA EUROPEANĂ

9. Urme al bibliotecii lui Dimitrie Cantemir în Rusia	140
10. Primele proiecte reușite și tentative eșuate de editare a operelor lui Dimitrie Cantemir în Rusia	159
11. Receptarea operelor lui Dimitrie Cantemir în cultura rusă din sec. al XVIII-lea.	166
12. Lucrări cunoscute, scrieri nedescoperite sau pierdute ale lui Dimitrie Cantemir	174

LUI DIMITRIE CANTEMIR

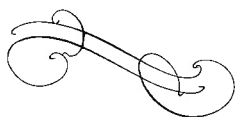
13. Testamentul prințesei Maria Cantemir	197
ANEXE:	
I. [Духовная княжны Марии Дмитриевны Кантемировой от 8 августа 1757 г.]	207
a) Traducere: [Testamentul kneajnei Maria Dmitrievna Cantemir din 8 august 1757]	213
b) Fotocopie după original	218
II. [Завещательное письмо княжны Марии Дмитриевны Кантемир адресованную брату своему Сергею Кантемиру от 8 августа 1757 г.]	226
a) Traducere: [Scrisoare testamentară a prințesei Mariei Dmitrievna Cantemir adresată fratele ei Serghei Cantemir din 8 august 1757]	230
b) Fotocopie după original	234
14. Smaragda-Ecaterina Cantemir-Golițâna (1720-1761)	238

V. RECENZII

15. Un nou tratat fundamental despre Antioh Cantemir [Recenzie la monografia dlui Gheorghe Bobâna “Antioh Cantemir – poet, gânditor și om politic”, Chișinău, Civitas, 2006, 280 p.]	249
16. O precizare principială la edițiile germane ale „Descrierii ...” de Dimitrie Cantemir. [Recenzie la cartea Dudaș Florian, Ediția princeps a cărții lui Dimitrie Cantemir „Descrierea Moldovei” / „Beschreibung der Moldau”, Hamburg, 1769-1770. Studiu bibliologic și Ediție anastatică, Oradea, ed. Lumina, 2013, 230 p.]	253
17. Operele muzicale ale lui Dimitrie Cantemir din nou în actualitate [Recenzie la volumul Ghilaș Victor. Dimitrie Cantemir – muzicianul în contextul culturii universale, Chișinău, 2015, 496 p.]	260

I. ACTIVITAȚI MILITARO-POLITICE

1. DOMNIA LUI DIMITRIE CANTEMIR (1710-1711): RĂSPÂNTIE DE DRUMURI ÎN ISTORIA ȚĂRII MOLDOVEI ÎNTRE SEMILUNĂ ȘI CRUCE

Abstract: The following study "Dimitrie Cantemir's reign as cross-road in the Moldovan history" states that from XVth century there were profiled two tendencies of the foreign policy of Moldova concerning its relations with the Ottoman Empire: military resistance to the ottoman expansion, on the one hand and redeeming peace and independence through compromises and concessions to the sultan, on other hand. During his short reign (1710-1711) Dimitrie Cantemir, considering that international situation of that time was favorable, concluded an alliance with Russia of Peter the Great and tried to shake off the foreign domination by force of arms. This political decision of the Moldavian ruler is frequently discussed in the specialized literature. The author of this article shares the point of view according to which Dimitrie Cantemir had risked his live, throne, property, welfare of his family, and of the comfort from Istanbul for shaking off the Ottoman rule and regaining the lost territories in Moldova. Unfortunately short reign in 1710-1711 marked by the Prut campaign of Peter the Great resulted in a greater deterioration of the situation in Moldova, which henceforth over more than a century will be governed by foreign princes, remaining in the way of all evils.

Keywords: Domnie, Dimitrie Cantemir, Țării Moldovei, Rusia, Petru cel Mare, Campania de la Prut (1711), Imperiul Otoman.

Respect pentru oaganii străbuni

De la Alexandru cel Bun, dar mai ales de la Petru Aron și Ștefan cel Mare s-au profilat treptat două tendințe, două abordări în relațiile politice ale Țării Moldovei cu Imperiul Otoman: prima – de a opune rezistență armată invaziilor otomane și a doua – de-a accepta plata tributului ca răscumpărare a păcii⁷. Deja în domnia lui Ștefan cel Mare în relațiile cu Imperiul Otoman, mai ales după căderea Cetății Albe și a Chilieii (1484), se trece de la rezistența armată, la acceptarea relațiilor tributare și includerea Țării Moldovei în așa numita „Casa Păcii”⁸ - ca politică a sultanului în raport cu popoarele supuse sau aflate în relații de vasalitate cu Înalta Poartă, ceea ce reprezenta un compromis între părți. În aceste condiții Poarta Otomană primea tributul anual și peșcheșurile respective, iar Țara Moldovei își păstra un înalt grad de autonomie și libertate deplină în treburile interne și externe, precum și neamestecul sultanului în activitatea practică a domnilor.

Urmașii lui Ștefan cel Mare în scaunul Țării Moldovei - Bogdan al III-lea, Ștefăniță, Petru Rareș acesta din urmă, până către finele primei sale domnii, în linii mari au rămas în aceleași relații cu Imperiul Otoman, deși de la o domnie la alta, dar și în cursul uneia și aceleiași domnii tributul plătit avea tendința de creștere permanentă, încât cronicarii noștri au considerat că începuturile stăpânirii otomane în Moldova vin din domnia lui Bogdan al III-lea⁹ și că s-ar fi făcut acest pas la îndemnul lui Ștefan cel Mare¹⁰. Totodată, creșteau pretențiile sultanilor în privința îndeplinirii unor noi îndatoriri ale Țării Moldovei față de Poarta Otomană. După cum se știe, în 1538 Petru Rareș încearcă să curme acest proces de creștere a dependenței Moldovei față de Imperiul Otoman prin forța armelor, dar suferă eșec total. Chiar dacă Petru Rareș reușește să redobândească de la sultan scaunul Țării Moldovei pentru o a doua domnie (1541-1546), dar și în cele ale fiilor săi Iliăș și Bogdan, în cele ale lui Alexandru Lăpușneanu și a altor domni care l-au urmat, se revine la statutul de odinioară a Moldovei ca țară vasală, dar de astă dată condițiile impuse de sultan sunt mult mai grele.

⁷ Actul din 5 iunie 1456 prin care „Petru (Aron) voievod împreună cu sfatul domnesc ... hotărâsc să accepte temporar darea de două mii de zloți ungurești cerută de turci...” (DRH A, vol. II, București, 1976, p. 85-87, doc. 58).

⁸ Gorovei Ștefan S., Székely Maria Magdalena, *Princeps Omni Laude Maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, p. 238-248.

⁹ Ureche Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ed. de P.P. Panaitescu, București, 1955, p.126.

¹⁰ Ibidem, p. 112.

O altă încercare de a scutura stăpânirea otomană prin forța armelor a fost cea a lui Ioan Vodă cel Cumplit, care din nou a suferit eșec, având drept urmare înăsprirea de mai departe a situației Țării Moldovei: trecerea de la alegerea domnilor la numirea lor de către sultan, știrbirea tot mai accentuată a drepturilor domnilor Moldovei, la creșterea dărilor și amestecul tot mai frecvent a osmanilor în treburile țării.

Astfel, pe parcursul a două secole domnii Țării Moldovei în relațiile cu Poarta Otomană au oscilat între compromis și acceptarea statutului de țară vasală, supusă sultanului, pe de o parte și de încercări periodice de a respinge și de a scutura stăpânirea străină prin rezistența armată, pe de altă parte. În aceste încercări de a redobândi independența deplină de fiecare dată domnii țării erau mereu în căutarea unor aliați de nădejde, care de cele mai multe ori, sprijinul din partea acestora era nesemnificativ și nu a adus izbândă Moldovei.

Pe parcursul sec. al XVII-lea domnii Țării Moldovei în mare parte s-au împăcat cu această stare de lucruri în relațiile cu Imperiul Otoman, deși periodic ei încercau pe cale diplomatică, în mare taină, să intre în anumite alianțe antiotomane, să găsească aliați mai puternici dintre cei care se manifestau pe arena politică europeană de atunci. De exemplu, la hotarul secolelor XVI-XVII, în domniile Movileștilor, balanța căutărilor de aliați se înclina spre Țara Leșească, iar în domnia lui Gheorghe Ștefan (1653-1658) se încearcă de a schimba vectorul politic spre Rusia Moscovită, ajungându-se chiar la o înțelegere de trecere a Țării Moldovei în supușenia țarului Alexei Mihailovici¹¹; iar Constantin Cantemir încearcă să se apropie de Imperiul Habsburgic, încheind un tratat de alianță¹² cu Leopold I, împăratul Austriei. Atât demersul lui Gheorghe Ștefan, cât și a lui Constantin Cantemir denotă clar faptul că domnii Țării Moldovei erau permanent în căutarea unei soluții politice, de scuturare a stăpânirii osmane, însă acest deziderat trebuia să se realizeze prin anumite compromisuri și chiar cedări în folosul noilor protectori stipulate în documentele respective.

Înalta Poartă, la rândul ei, căuta să curme asemenea încercări, și, de fapt nici nu-și mai îndeplinea deseori îndatoririle luate odinioară de apărare a Țării Moldovei de invazii străine, un exemplu în această privință poate fi și intrarea polonilor în Țara Moldovei cu armată numeroasă în 1653, 1686, încuviințarea tacită a incursiunilor tătarilor. Nu

¹¹ *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-XVIII в. Документы и материалы в трех томах. Том. II (1633-1673), Москва, 1968, с. 273, д. 89; с. 286, д. 93.*

¹² *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale 1387-1856. Tratate, Chișinău, 1992, p. 245-246, d. 127.*

Respect pentru oamenii și căștile

rareori, Înalta Poartă amenința Țara Moldovei că o va transforma în pașalâc.

Aceste căutări aveau loc pe un fundal politic european în permanentă evoluție și transformare. Către ultimele decenii sec. XVII - începutul sec. XVIII se observă declinul unor asemenea mari puteri europene de odinioară cum ar fi Țara Leșească la nord și Imperiul Otoman la sud, prin înfrângeri și chiar pierderi teritoriale suportate în folosul puterilor vecine. În schimb erau în plină ascensiune, în aceeași perioadă, alte puteri europene din vecinătatea mai apropiată sau mai îndepărtată a Moldovei, fiind vorba de Imperiul Habsburgic, prin obținerea de noi teritorii în confruntările sale cu Imperiul Otoman, avem în vedere trecerea Transilvaniei sub stăpânirea habsburgilor în 1699, pe de o parte, și a Rusiei, pe de altă parte, care de asemenea, mai ales sub Petru cel Mare reușește să obțină o serie de victorii în Războiul Nordic, să-și croiască fereastră spre Europa la Marea Baltică, să obțină o mare victorie asupra lui Carol al XII-lea la Poltava. Toate aceste metamorfoze politice deosebit de dinamice în Centrul și Estul Europei, și chiar în imediată apropiere a Țărilor Române, a Moldovei în special, se desfășurau în condițiile unei rivalități politice, am spune de secole, între domnii Țării Moldovei și cei ai Țării Românești. Către această perioadă se acutizează rivalitatea dintre Constantin Cantemir și Cantacuzinii, apoi și cu Constantin Brâncoveanu din Țara Românească, care a continuat și în prima domnie a lui Antioh Cantemir (1696-1700), fiul mai mare al lui Constantin Cantemir, subminând efortul lor de obținere a unui statut mai favorabil în raport cu Poarta Otomană.

Mai mult ca atât, Imperiul Otoman, aflat în permanente războaie, solicita din partea țărilor aflate în supușenia ei mijloace materiale și umane tot mai mari. Tânărul Dimitrie Cantemir, născut în 1673/1674, era încă din adolescență atras de tatăl său, după cum mărturisește în „Vita Constantini Cantemirii” la discuțiile care aveau loc la curtea domnească, asistând chiar și la luarea unor decizii politice în relațiile cu puterile vecine. Fiind o fire inteligentă și cu multă tragere de inimă la carte, treptat el începe să cunoască această situație complicată a Țării Moldovei, a evenimentelor care aveau loc în această parte a Europei, relațiile și îndatoririle pe care le avea domnul Moldovei față de sultan. El a văzut și a cunoscut pe viu că tatăl său Constantin Cantemir, care înțelegea situația complicată în care se afla țara sa sub stăpânirea otomană, nici în ruptul capului nu a acceptat ca Moldova să treacă de partea Poloniei în rivalitatea polono-otomană, preferând, mai curând, să accepte bruma de autonomie pe care o mai păstra Țara Moldovei în raport cu Sublima Poartă.

Respect per După cum am arătat mai sus aceasta nu însemna că bătrânul domn Constantin nu căuta alte soluții pentru izbăvirea Moldovei de sub stăpânirea otomană, îndreptându-și atenția spre Imperiul Habsburgic, dar, precum se știe, acel tratat de alianță cu imperialii din 1690 a rămas pe hârtie, neavând nici o finalitate în plan politic. În principiu, fratele lui Dimitrie Cantemir, Antioh, a continuat în linii mari aceeași politică în relațiile cu Imperiul Otoman, cu Țara Românească, cu Rusia Moscovită ș.a.

Aflarea îndelungată a tânărului Dimitrie Cantemir la Istanbul a fost determinantă în cunoașterea realităților atât de la Curtea otomană, cât și din Imperiu. Se știe că în acele condiții, domnii Țării Românești, Constantin Brâncoveanu în special, căuta să ridice în scaunul Moldovei oameni „de ai săi”, și chiar spera să reușească să devină domn în ambele țări românești. În același timp și fraților Cantemirești, Antioh și Dimitrie, nu le era străină ideea de a stăpâni ambele țări românești. Rivalitățile dintre cele două case domnești s-au acutizat, mai ales atunci când Dimitrie Cantemir se căsătorește în 1699 cu fiica fostului domn al Țării Românești, Șerban Cantacuzino – Casandra, căsătorie, pe care Constantin Brâncoveanu căuta în fel și chip să o zădărnicească, înțelegând că această alianță matrimonială l-ar face pe Dimitrie să pretindă aproape la egal cu alți rivali din Țara Românească, inclusiv Constantin Brâncoveanu, la scaunul acestei țări. Până la urmă, în această atmosferă încărcată de mari evenimente și răsturnări de situație, la hotarul sec. XVII-XVIII, cele două țări românești, Moldova în special, ajunseser la un înalt grad de pauperizare generală, lucru observat și arătat de Dimitrie Cantemir, de exemplu în celebra sa lucrare „*Descriptio Moldaviae*”, dar și de cronicarii moldoveni și munteni, martori oculari la aceste evenimente.

În aceste condiții, când Dimitrie Cantemir părea, dar poate și s-a împăcat cu gândul că de domnia Țării Moldovei se va ocupa fratele său mai mare Antioh, el a preferat să rămână în capitala Imperiului și să se ocupe de activitățile științifice cărturărești, pentru care prinseser gust încă de pe atunci, când, îndrumat de cunoscutul său institutor Ieremia Cacavela, a scris și a publicat la Iași în 1698 cunoscutul său tratat „*Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea...*”, pe care noi am încercat s-o apreciem ca o adevărată teză de doctorat după modelele europene de atunci. Bineînțeles Dimitrie dorea să ducă un trai tihnit, începând edificarea unui adevărat palat la Istanbul, ocupându-se de bunăstarea și liniștea familiei sale, ori între timp se născuse primii săi copii Maria,

Respectiv, Matei, Constantin¹³. Nu e mai puțin adevărat că Dimitrie Cantemir mai păstra și aspirațiile, în anumite împrejurări la tronul Țării Românești, cu atât mai mult că Constantin Brâncoveanu confiscase unele din averile lui Șerban Cantacuzino, care trebuiau să rămână drept zestre Casandrei, soției lui Dimitrie Cantemir. Astfel, tensiunile dintre Constantin Brâncoveanu, pe de o parte și frații Cantemirești pe de altă parte, mai continuau. În aceste relații tensionate ambele părți de fapt nu erau cointeresate, și în urma unor negocieri tainice, prin 1703-1704 între Dimitrie Cantemir și omul de încredere al lui C. Brâncoveanu Toma Cantacuzino¹⁴, părțile ajung la înțelegerea ca să pună capăt acestor rivalități dăunătoare ambelor părți, Constantin Brâncoveanu obligându-se să întoarcă zestrea Casandrei, sub formă de sume bănești, iar Dimitrie Cantemir să nu pretindă la tronul Țării Românești. Părțile se obligau reciproc să nu urzească la Poartă intrigi una contra alteia¹⁵.

Această împăciuire, precum înțelegeau părțile trebuie să se producă și să fie menținută numaidecât, căci atât Moldova cât și Țara Românească au în față unuia și aceluiași dușman și stăpân de temut – Imperiul Otoman. Atât o țară, cât și alta, în principiu, urmăreau același scop – scuturarea stăpânirii străine. Întru realizarea acestui deziderat părțile trebuiau să păstreze relații bune, să intre împreună într-o alianță antiotomană mai largă. După acest eveniment, Dimitrie Cantemir își căuta în liniște de trebile sale la Istanbul, deși urmărea cu atenție tot ce se făcea și se producea pe acele timpuri în Imperiu, căutând să-l susțină pe fratele său în strădaniile sale de a redobândi scaunul Țării Moldovei.

Bineînțeles, într-o comunicare limitată în timp, nu vom putea, dar nici nu urmărim scopul să arătăm alte evenimente care s-au produs în plan european cu implicarea nemijlocită a Înaltei Porți, dar și în viața lui Dimitrie personal, însă se părea că el renunțase definitiv la ideea ocupării tronului Țării Moldovei, ba chiar și cel al Țării Românești. Bineînțeles nu putem trece cu vedere și faptul că în acești ani Dimitrie Cantemir, pe lângă activitățile sale cărturărești continua să rămână în capitala otomană o persoană foarte activă, întreținând relații atât cu înalții demnitari de la Curtea Otomană, cât și cu diplomați străini la Istanbul.

Starea de lucruri în viața lui Dimitrie Cantemir s-a schimbat brusc în condițiile când în 1710 a crescut rivalitatea între Poarta Otomană și Rusia lui Petru cel Mare. Or, stabilirea taberei lui Carol al XII-lea în

¹³ *Dinastia Cantemireștilor sec. XVII-XVIII*. Coord. Acad. Andrei Eșanu, Chișinău, 2008, p. 462-484.

¹⁴ Țvireun Victor, *Viața și activitatea contelui Toma Cantacuzino*, Chișinău, 2005, p. 10-11.

¹⁵ *Ibidem*, p. 11-12.

preajma cetății Bender, dar și intențiile tot mai vădite ale Rusiei de a-și consolida pozițiile în Nordul Mării Negre pe fundalul rivalităților otomano-habsburgice și a stării tot mai incerte la alte hotare ale Imperiului Otoman, au tensionat și mai mult relațiile în această parte a Europei. Aceste tensiuni au dus la declanșarea războiului ruso-otoman, declarațiile respective au fost făcute la finele anului 1710, dar evenimentele principale s-au derulat în primăvara-vara anului 1711. În aceste condiții sultanul și anturajul său au căutat în grabă să instaleze în scaunul Țării Moldovei o persoană de mare încredere. După câte se vede, în aceste condiții s-a activizat și Dimitrie Cantemir, prin intermediul înalților demnitari de la Curtea otomană, a hanului Crimeei în special¹⁶, transmițând semnale că ar putea să-și ofere serviciile ca „slugă” devotată sultanului. Fără a oferi detalii vom arăta doar că decizia sultanului de a-l ridica pe Cantemir în scaunul Țării Moldovei în defavoarea lui Nicolae Mavrocordat s-a făcut într-o grabă nemaîntâlnită până atunci (or, au fost omise toate ceremonii de durată de la curtea osmană cu asemenea ocazii și nici nu s-au cerut bogatele daruri și pescheșuri pe care le făcea în mod obligatoriu noul domn în favoarea sultanului și înalților demnitari de la Poartă), și până la finele lui 1710 Dimitrie Cantemir era deja la Iași, capitala Moldovei de atunci. Aici noul domn trebuia să pregătească terenul și rezerve în eventualitatea desfășurării unor operații militare ruso-otomane, fie în imediata apropiere a stăpânirilor otomane, fie chiar pe teritoriul Țării Moldovei, dar și să caute în fel și chip să-l prindă și să-l ducă la Istanbul pe Constantin Brâncoveanu, care întreținea relații tainice cu țarul Rusiei. Deși sultanul a insistat nu o singură dată ca noul domn al Moldovei să întreprindă pași cât mai energici în vederea reținerii domnului Valahiei, el nu s-a grăbit și nici nu a avut de gând să o facă respectând înțelegerile convenite prin intermediul lui Toma Cantacuzino în 1703-1704¹⁷.

În literatura de specialitate s-a scris mult și istoricii manifestă în continuare interes sporit față de scurta domnie a lui Dimitrie Cantemir în Moldova, fiind exprimate opinii dintre cele mai diferite,

¹⁶ Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, *Urcarea în scaun și primele acțiuni de politică internă și externă*. În: *Dinastia Cantemireștilor sec. XVII-XVIII*. Coord. Acad. Andrei Eșanu, Chișinău, 2008, p. 195-196. Haidarlı Dan, *Dimitrie Cantemir și Devlet Ghirai al II-lea*. În: Haidarlı Dan, *Relațiile politice moldo-tătare (1699-1739)*, Chișinău, 2009, p. 26-38.

¹⁷ Or, după această dată Constantin Brâncoveanu transmitea lui D. Cantemir cu regularitate sumele convenite anual la Istanbul. După refugiarea domnului moldovean în Rusia, sultanul aflând de aceste transferuri l-a impus pe Antioh să înapoieze acești bani visteriei otomane (Цвиргун Виктор, *Димитрий Кантемир, страницы жизни в письмах и документах*, Санкт-Петербург, 2010, с.32-33).

mai ales când este vorba de aprecierea lui Dimitrie Cantemir ca domn și om politic în luarea unor decizii de mare responsabilitate politică în primăvara și vara anului 1711. Or, Dimitrie Cantemir, devenind domn, a fost pus în fața unei probleme cardinale. El trebuia să aleagă la direct în aceste condiții între semilună și cruce. Bineînțeles acest pas Cantemir urma să-l facă în condiții de extremă urgență, ori evenimentele se derulau cu repeziciune, căci încă de la sfârșitul iernii și începutul primăverii 1711, mai multe unități din oastea rusească au luat calea dinspre Moscova dar și de pe teatrul Războiului Nordic spre Marea Neagră și Dunăre.

În Moldova Dimitrie Cantemir a găsit o situație în care părerile în privința comportamentului politic al țării era diferit, se știe de exemplu, că o grupare boierească milita pentru o politică cât mai prudentă și mai realistă, de expectativă, pe când alta, care de fapt s-a situat de partea lui Dimitrie Cantemir considera că a sosit un moment crucial de a schimba radical situația Țării Moldovei și statutul ei politic. Riscul și l-a asumat Dimitrie Cantemir personal. El considera că Rusia poate deveni un factor hotărâtor în biruința asupra Imperiului Otoman în evident declin pe atunci, și ar putea salva Țara Moldovei de îndelungata stăpânire străină. S-a discutat mult asupra acestei decizii politice ale lui Dimitrie Cantemir, de a trece de partea țarului, afirmându-se poate și întemeiat că a fost un pas nechibzuit, greșit, necalculat ș.a., și că de fapt această acțiune a sa stă la obârșia viitoarelor evenimente dramatice din istoria Moldovei, care au dus în 1812 la dezmembrarea Țării Moldovei și anexarea Basarabiei la Rusia.

Cât ne privește, împărtășim părerea că indiferent dacă D. Cantemir ar fi luat sau nu aceasta decizie în raporturile cu Imperiul Rusiei, aceasta din urmă, mai ales cu începere din domnia lui Petru I își puse se ca scop nu numai să-și croiască așa numită fereastră spre Europa la Marea Baltică, dar și să-și lărgească stăpânirile în sud-estul Europei, la țărmurile Nord-pontice, în Caucaz și în bazinul Mării Caspice, cu orientarea strategică de mai departe spre Balcani și Constantinopol. Cât privește pe Dimitrie Cantemir, el își puna mari speranțe într-o mare victorie în 1711 a lui Petru cel Mare asupra Imperiului Otoman și credea cu toată puterea ființei sale că izbânda va fi de partea creștinilor. Petru atingerea acestui scop Dimitrie Cantemir și-a pus în joc totul: viața, familia, averea, scaunul domnesc, liniștea confortabilă de odinioară din Istanbul ș.a. Aceasta o făcea, după noi, nu pentru că spera să realizeze cele prevăzute atât de tatăl său în tratatul cu Habsburgii, dar și în diploma lui Petru I, ca să devină stăpâni ereditari pe

Rescaterul Țării Moldovei, dar să obțină în primul rând libertatea și independența patriei sale. El a făcut acest pas mai ales pentru a-și vedea țara ajunsă la mare decădere economică și politică, liberă și prosperă, având drept modele de guvernare și dezvoltare economică mai multe țări europene, modele pe care le cunoscuse după cărțile ce i se aduceau din Occident. Mai credea Cantemir, ori cel puțin așa vedea el situația politică de atunci, că în conformitate cu diploma de la Luțk, care de altfel a fost analizată foarte serios de mai mulți cercetători atât din România cât și din Republica Moldova, ar fi de menționat studiile lui P.P.Panaiteșcu¹⁸, Andrei Pippidi¹⁹, Ion Eremia²⁰, Dumitru Grama²¹ ș.a. că Moldova va deveni o țară independentă, își va recăpăta teritoriile pierdute cu ieșirea la Marea Neagră, și îl va avea în calitate de garant și ocrotitor pe țarul Petru cel Mare și Imperiul Rus - țară creștină ortodoxă în mare ascensiune pe atunci. De altfel, această idee de ascensiune în perspectivă de mare putere europeană a Rusiei, Dimitrie Cantemir a exprimat-o în lucrarea sa despre „Studiu asupra naturii monarhiilor”.

În privința paternității Diplomei de la Luțk²², mai putem spune, că sunt exprimate de asemenea, mai multe opinii între care se impun două mai importante: prima – că ar fi fost elaborată în anturajul țarului și impusă lui Dimitrie Cantemir, iar alta – că însăși domnul Moldovei a întocmit majoritatea punctelor Diplomei, având grijă ca ele să fie cât mai favorabile Țării Moldovei. Această din urmă părere o împărtășim și noi, exprimând-o și argumentând-o în unele publicații²³.

Din nefericire, Campania de la Prut s-a soldat cu un eșec total, fiind chiar aproape de un deznodământ fatal, căci atât țarul și anturajul său, cât și Dimitrie Cantemir puteau ajunge în mâinile turcilor, iar Țara

¹⁸ Panaiteșcu, P. P., *Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711. 250 de ani de la încheierea lui*. În: *Studii. Revistă de istorie*, București, 1961, nr. 4, p. 897-914.

¹⁹ Pippidi Andrei, *Politică și istorie în proclamația lui Dimitrie Cantemir din 1711*. În: *Studii. Revistă de istorie*, București, Tom 26, 1973, nr. 5, p. 923-946.

²⁰ Eremia Ion, *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*. În: *Dimitrie Cantemir: Fürst der Moldau, Gelehrter, Akteur der europäischen Kulturgeschichte*, Ed. Bochmann Klaus, Dumbrava Vasile, Leipziger Universitätsverlag, 2008, S. 57-79.

²¹ Grama Dumitru, *Reflectarea unor aspecte ale suveranității statale a Moldovei în tratatul dintre Dimitrie Cantemir și Petru I din 1711*. În: *Pergament. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova*, V-VI, 2002-2003, Chișinău, 2004, p. 134-149.

²² *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-XVIII в.* Документы и материалы в трех томах. Том. II (1633-1673), Москва, 1968, с. 327-331, док. 113.

²³ Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, *Tratatul de alianță cu Rusia (Luțk, aprilie 1711)*. În: *Dinastia Cantemireștilor sec. XVII-XVIII*. Coord. Acad. Andrei Eșanu, Chișinău, 2008, p.203-207.